

ասպարեզը՝ քաղաքական տեսակետով՝ շատ բարձր պիտի ըլլար. ու թէև խաղաղութիւնը պատեւ, բազմէ աւելի գերազատ կը համարէր, բայց երբ հրախորնեցաւ հայրենիքի վառաքին համար մտնել գործուն բանակին մէջ, անիկներ ասպետական հողով զէն ի ձեռին դիմազարեց դարաւոր թշնամացը դէմ: Խաղաղական բանակին կորիցիւ մտնելուն՝ երբ առաջին խաղաղի գոյապակւ կիրք աւտորիական հարուածներէն գետին կը տաւ պալէր, Ալֆրէդարտն էր որ անմիջապէս հաւարաւոր գնդակներուն մէջէն սուրալով, դրօշը կը կանգնէր պարտուած թշնամի բերդին վրայ: Արիւնուշտ ճակատներու մէջ՝ քաղութեան յայտնի ապացոյցներովն մինչև հարիւրապետութեան աստիճանի հասած ըլլալը լսելով՝ երբ կը պատրաստուէինք մատուցանել իրեն մեր բարեմաղթութեանց հաւաստիքը, մեր սրտին մորմոքն անկարագրելի եղաւ՝ ընդունելով իւր ծերունի կոմս Խուճճնոյ հօրմէն քաղիշեան հրատարակութիւն մը՝ յորում կը նկարագրուէր թէ ինչպէս aintante di campo Riccardos պատերազմի դաշտին վրայ ինկած էր իւր Ricordi գործարարին հետ, մայիս 25ին և մարմինները Ազուիլէյի եկեղեցւոյ մէջ թաղուած էին Յունիս 1ին:

Մեր յոյսը մեծ էր ստուգել այդ խոստանալից երիտասարդին վրայ, և որմէ պիտի սպասէինք ապագային՝ հայոց նպաստաւոր հատորներ. սակայն յուսանալը՝ կը հնդուեց այժմ անհետացող հայաստեանի դամբանին վրայ մեր սրտաբոխ արցունքը և կը գետեղեց անմահութեան ծաղիկը:

Թեան, որով կրցած էր այդ կարևոր վառերաթիթերու պատկանելի հատորն ի լոյս ընծայել և անմահացնել իր անունը:

Այս հատորին վերնագիրն է, նախ՝ միւս համանուն հատորներուն նման՝ Recueil des Historiens des Croisades, իսկ յետոյ՝ իբրև երկրորդական տիպոս՝ Documents latins et français relatifs à l'Arménie, հրատարակուած է 1906ին, նոյնպէս Յրանսական կահառին ծախքերովը: Ալֆրէդ էշերն են 264 + 1038, իսկ բովանդակութիւնն է, բացի ընդարձակ ներածութեանէն, որ մեծ հմտութեամբ գրուած է,

I. Jean Dardel. — Chronique d'Arménie.
II. Hayton. — La Flor des estoires des parties d'Orient.

III. Brocardus. — Directorium ad passagium faciendum.

IV. Guillelmus Adae. — De modo saracenos extirpandi.

V. Daniel de Thaurisio. — Responsio ad errores impositos Hermenis.

VI. Les gestes des Chiprois.

Այս տեղեկութիւնները գետեղեցինք, ի յիշատակ հայաստէր և գիտնական Charles Kohlerի, որ ներկայ տարուան մարտի 28ին վաճառեւ ցաւ:

ԽՄԲ.

ՍՏԱՑՈՒԱԾ ԳՐԲԵՐ

Իրենք էր Զօրիւի հաւանքն Զիվիտալէ քաղաքին մէջ 1888ի Մայիս 3ին և 7 1917ի Մայիս 28ին:

CHARLES KOHLER

Յ Ի Շ Ա Տ Ա Կ Ի Ն

Իրենք էր բանասիրաց Յրանսական կահառին կողմէ հրատարակուած Recueil des Historiens des Croisades բազմահատոր աշխատութիւնը, որուն հայկական մասը ժամանակին յանձնուած էր E. Dulaurierի, որ 1865ին Documents Arméniensի առաջին հատորը հրատարակեց, միածալ 124 + 855 էրեսներէ բաղկացած:

Documents Arméniensի երկրորդ հատորը մինչև վերջին ժամանակներս անտիպ մնացած էր. բայց վերջապէս գործը կահառին կողմէն յանձնուեցաւ Բարիթի Ste-Geneviève մեծ գրատան մատենադարանապետ Ch. Kohlerի ձեռքը, որ զայն կարգի դնելու և հրատարակութեան տալու համար՝ հարկ տեսած էր բանասէր և պատմաբան Կ. Յ. Բասմաշեանի օժանդակու.

Բարիթու Հայ Ազգային Պատուիրակութիւնը ազնուութեամբ մեզ զրկած է հետեւել գրքերը և թերթերը:

— Rapport du Comité Américain de New York, sur les atrocités commises en Arménie. — Henri Durville, imprimeur, 23, rue Saint-Merri, Paris. 1915.

— Armenian Atrocities, the Murder of a Nation, by Arnold J. Toynbee. — Hodder and Stoughton, London, New York, Toronto. MCMXV.

— Les Massacres Arméniens par Arnold J. Toynbee, նախորդին ֆրանսերէն թարգմանութիւնը. — Librairie Payot et Cie, Lausanne, 1, Rue de Bourg, — Paris, 100 Bd. St-Germain.

— The Blackest Page of Modern History, Events in Armenia in 1915, by Herbert Adams Gibbons. — G. P. Putnam's Sons, New York and London, 1916.

— L'Arménie, par Anna Yervant Azarian. — H. Durville, 23, Rue St. Merri, Paris.

— L'Arménie qui agonise, par Joanny Bricaud. — Libr. Chacornac, 11, Quai St. Michel, 1916, prix 0,10.

— Quelques documents sur le sort des Arméniens en 1915, vendu au profit des victimes, fascicules II, III, publiés par le